

HOOFSTUK 1

POSITIONERING TEN OPSIGTE VAN DIE NAVORSINGSVERHAAL

1 INLEIDING

“Diskoerse en die nooit-getroude vrou.” Met die lees van hierdie woorde kan daar verskeie reaksies by verskillende lesers wees. Die reaksies kan wissel van: “van wie word hier gepraat?” of selfs “is dit nodig dat daar ‘n studie oor hierdie vroue gedoen word?”

Wanneer daar in hierdie studie gefokus word op die verhale van die nooit-getroude vrou impliseer dit nie dat nooit-getroude vroue noodwendig probleme of “noodverhale” het nie. Alle krisisse is ook nie patologie nie, en daarom is daar ‘n behoefte aan ‘n alternatiewe wyse van terapie. Die term alternatief dui op nuwe en alternatiewe wyses van vrae vra, die terapeutiese benadering asook hoe die pastor hom of haarself sien binne hierdie proses. Omdat daar baie vroue binne die geloofsgemeenskap is wat ‘n krisis beleef rondom hulle nooit-getroude status soek hulle hulp by die pastor of pastorale terapeute.

Die doel van die studie is om in gesprek te tree met die literatuur, om te lees wat reeds opgeteken is, en ook om in werklike gespreksituasies te hoor wat hierdie vroue se belewenis is van die wêreld en gemeenskap waarin hulle hulself bevind, en nie bloot staat te maak op statistiese gegewens wat versamel is nie, om so tot 'n alternatiewe terapeutiese benadering te kom.

Wanneer daar verwys word na vroue wat oor die algemeen gemarginaliseer word, doen ek dit om aan te toon dat ten opsigte van nooit-getroudes dit soms nog meer ekstreem is. Wat in hierdie studie aangespreek word in terme van die nooit-getroude vrou sal waarskynlik ook geld vir vrou-wees in baie ander aspekte. Ek poog geensins algemeen geldende waarhede uitspreek ten opsigte van die nooit-getroude vrou nie. Daar kan selfs nooit-getroude vroue wees wat hul lewens positief ervaar sonder die knelpunte of "issues" wat aangespreek sal word in hierdie studie. Ek impliseer hoegenaamd nie dat alle nooit-getroudes 'n "probleem" ervaar rondom hul nooit-getroud wees nie. Dit is ook belangrik dat my medereisigers sal verstaan dat nooit-getroude vroue nie noodwendig die instelling van die huwelik omver wil werp nie, maar dat hulle hard gewerk het om 'n lewe op hul eie te vestig en dat hulle onverwagte vreugdes van alleenwees van waarde is (Anderson 1994:35).

Ek wil dit graag onder die leser se aandag bring dat ek **oor** nooit-getroude vroue skryf en nie **vir** nooit-getroude vroue nie. Ek beleef 'n huiwering wanneer daar vir nooit-getroudes geskryf word in tydskrifte en populêre leesstof, want dit ontaard

dikwels in 'n handleiding oor hoe om eerstens 'n man die strop om die nek te sit, en dan tweedens indien dit nie slaag nie, om dan maar bloot te oorleef.

Die leser sal opmerk dat daar nie na bladsynommers verwys word wanneer die betrokke publikasie deur middel van 'n elektroniese portaal gebruik is nie. Die bibliografiese gegewens in die bronnelys word aangetoon volgens die voorskrif van die betrokke portaal.

2 MY PERSOONLIKE VERHAAL RONDON DIE NAVORSING EN DIE KEUSE VAN DIE TEMA

Die onderwerp van my M-skripsie was “Die Pastoraal-narratiewe gesprek met die nooit-getroude vrou”. Omdat dit 'n mini-skripsie was kon ek nie die tema werklik ontgin nie. Burns (1990:25) verwys na die soek van 'n onderwerp wanneer hy skryf oor navorsingvoorstelle en vra dan of dit wat bestudeer word 'n probleem of 'n fenomeen is. Vir my was dit 'n ander leefwêreld – iets wat anders is. Toe reeds het ek besluit om 'n verhandeling oor hierdie onderwerp te doen op Doktorale vlak.

Wat vir my opvallend was en steeds opval is wanneer ek met mense gesels wie se studierigting buite die narratiewe benadering lê, hulle 'n indruk skep dat dit 'n maklike konsep en tegniek is om te bemeester. Dit het my letterlik jare geneem om werklik te kon aanspraak maak op narratiewe denke, en dan is daar steeds tye wat ek myself die vraag vra: “Is dit werklik narratiewe denke of nie?”

Ek poog nie om 'n volledige studie oor die narratiewe terapie of die nooit-getroude vrou te doen nie. My oogmerk is om inligting oor die narratiewe benadering sodanig deur te gee dat die leser begrip sal hê vir waaroor die narratiewe benadering gaan, maar ook vir myself om myself te vergewis dat ek werklik 'n greep op die benadering het en nie bloot die taal praat nie, maar genoegsaam verstaan en die nodige paradigmaverskuiwings kon doen om werklik narratief om te gaan met my mede-navorsers, nie net in hierdie navorsingsprojek, maar ook in die narratiewe terapie.

2.1 Hoekom die nooit-getroude vrou sonder kinders?

Nooit-getroudes het my reeds op 'n baie vroeë ouderdom gefassineer. Ek het my loopbaan in die biblioteekwêreld begin en het die interessantste vroue ontmoet en met hulle bevriend geraak. Hulle was reeds ouer as hul getroude susters, maar nie getroud nie. Met die keuse van 'n onderwerp of tema was daar nooit by my twyfel dat dit juis hierdie vroue is van wie ek meer sou wou weet nie. By nadere ondersoek het ek besef dat daar baie min oor hierdie tema geskryf is. Ek het die voorreg gehad om 'n baie kort radiopraatjie te lewer oor hierdie onderwerp net na my M-skripsie en ek is deur verskeie nooit-getroudes geskakel wat graag meer wou gesels en hul verhale wou vertel. Dit het my nog meer aangespoor om hierdie studie aan te pak.

Die laaste motiveringsfaktor om uiteindelik op die tema van die nooit-getroude te fokus was nadat ek aansoek gedoen het vir 'n beurs by die RGN en die antwoord

onder andere was dat ek nie suksesvol was in my aansoek nie, omdat die persoon wat die beoordeling moes doen gedink het dat dit nie noodwendig “an issue to be researched” is nie.

Ek kan met vertroue sê dat die meerderheid persone met wie ek gesprek gevoer het oor die tema van my studie, nogal verras was met die onderwerp, of effe ongemaklik en hulle het dan dadelik na ‘n ongetroude familielid verwys met amper ‘n “siestog” ingesteldheid. Dat daar ten minste een of meer stemme na vore moes kom om self hul verhaal te vertel was vir my meer en meer duidelik.

Die feit dat ek self eers getroud is op dertigjarige ouderdom het my ‘n kykie gegee in die wêreld van die nooit-getroude sonder kinders. Die sosiale aanvaarding of daarteenoor nie-aanvaarding, het ek self ervaar. Sosiale diskoerse en vooroordele, grappies en lighartige verwysings na iemand wat op die sogenaamde rak sit kom daaglik in gesprekke voor. Ek het telkens vir myself gevra of dit dalk in die volgende generasie gaan verander. Wie gaan dit verander? Hoe gaan dit verander? Gaan dit verander? Dit blyk soms asof die diskoerse op die oppervlak verander, maar dit blyk asof die verhale van nooit-getroudes dieselfde bly. Dit kom vir my voor asof die dominante diskoerse bloot modifikasies ondergaan. Hoewel ‘n groot persentasie van die bevolking na die TV-program Amy McBeal kyk, vra ‘n man nog steeds vir ‘n vrou van 34 wanneer hy haar die eerste keer ontmoet: “Hoe is dit moontlik dat jy nog ongetroud is?”

Ek ervaar iets van die sosiale diskoers rondom my kinderloosheid, wat op ‘n manier vir my baie na aan die nooit-getroude diskoerse is. “Wat maak jy met jou tyd?”

“Waarvoor leef ‘n mens as jy nie kinders het nie?” Natuurlik is hierdie vrae legitiem, maar is dit werklike ‘n vraag of is dit ‘n natuurlike reaksie op ‘n sosiale diskoers wat voorskryf dat ‘n persoon sonder kinders ‘n sinnelose bestaan voer?

My verhaal rondom my temakeuse is die fenomeen van die vroue wat kies of nie kies om te trou nie, ‘n geleentheid te gee om hul verhaal te vertel. Dit is vir my baie belangrik om weer eens daarop te wys dat hierdie vroue nie noodwendig ‘n probleem het nie, maar dat hulle ‘n eiesoortige verhaal het om te vertel.

My ore het sensitief geraak vir die aannames, woorde, uitnodigings en verwysings en het ek al hoe meer die vraag gevra – wie is hierdie vroue, waar pas hulle in, en wie besluit oor waar hulle inpas?

2.2 Hoe sien en beleef ek nooit-getroude vroue as deel van my aksie-verhaal?

Ek vind dit nodig om die verhaal wat ek oor nooit-getroudes vertel hier neer te skryf omdat dit moontlik kan verander in die ontwikkelingsfase en ek sou graag daarop wou reflekteer indien dit sou gebeur.

Ek sien nooit-getroudes as vroue wat ‘n keuse gemaak het ten opsigte van hul ongetroude status. Soms het die omstandighede die besluit beïnvloed en soms was daar geen besluit oor trou of nie trou nie. Die besluit was dan daarin geleë hoedanig hierdie vrou haar posisie gaan hanteer en aanvaar.

Die nooit-getroude vrou is vir my 'n persoon wat gewoonlik loopbaangeoriënteerd is en ook gewoonlik suksesvol is in haar werk. Dat sy soms oorlaai word en dat daar onsensitief omgegaan word met haar vrye tyd deur familie en werkgewers blyk dikwels voor te kom. Die media hou twee uiterstes voor – die suksesvolle, welvarende, aantreklike beroepsvrou teenoor die versukkelde stereotipe van 'n oujongnoui. My belewenis van nooit-getroudes is dat hulle ook 'n goeie sin vir humor het, teenoor die stereotipe dat hulle sogenaamd suur is. Hierdie vroue bewonder ek dikwels vir hul belesenheid, kennis van kuns en die fyner aspekte van die lewe. Ek het altyd gewonder of dit is omdat hulle tyd het om aan hierdie aspekte van die lewe aandag te gee teenoor die tyd wat versorging van 'n gesin dalk in beslag neem.

Dit kom voor asof die agterdog jeens 'n vrou se ongetroude status nooit tot 'n einde kom nie. Selfs al het sy 'n redelik bejaarde ouderdom bereik, sal mense steeds na haar ongetroude status verwys asof daar 'n misterie aan verbonde is. Wanneer oor hierdie vroue gepraat word, sal daar altyd na hul ongetroude status verwys word.

Hierdie belewenis rondom nooit-getroudes was die verhaal wat in my geleef het voordat ek met hierdie studie begin het.

3 DIE OOGMERK OF DOEL VAN HIERDIE STUDIE

3.1 Die soeke na meer verhale oor nooit-getroude vroue

Wat my geïnspireer het om hierdie studie aan te pak was nadat ek met die konsep sosiale diskoerse kennis gemaak het, ek beseft het dat nooit-getroud en die oënskynlike negatiewe konnotasies oor nooit-getroud wees, 'n sosiale diskoers kan wees wat mense marginaliseer. My oogmerk is dus om na verhale te luister in my studeerkamer, maar ook in die literatuur, om sodoende hierdie vroue 'n geleentheid te gee om hul eie verhale te vertel.

Ek wil dit duidelik stel dat ek as persoon dit nie “teen mans” het nie, en dat ek dink dat vroue self ook daartoe bydra dat nooit-getroudes soms gemarginaliseer en getipeer word. My bedoeling is nie om feministiese taal te gebruik nie, want ek wil nie verder vervreem of mans weer op hul beurt marginaliseer en uitwys as die sogenaamde skuldiges nie. Noodwendig moes ek in die feministiese literatuur luister na stemme van vroue wat voel dat hulle as gevolg van hul vroueess gemarginaliseer word. Indien feminisme beteken dat dit

“refer to a system of interpretation, analysis, and assessment that raises critical questions about issues of injustice for human beings, both women and men, and suggests critical answers for envisioning and constructing situations where empowerment and interdependence are understood as essential for human existence” (Bons-Storm 1996:25),

dan kan ek myself daarmee vereenselwig en dan wil ek graag met ‘n “navorsingsnuuskierigheid” hierdie studie aanpak.

3.2 Die bestudering van ‘n sinvolle terapeutiese benadering

Die benadering waarop besluit is, is die narratiewe benadering wat as navorsingsvertrekpunt gebruik word, maar ook as terapeutiese vertrekpunt toegepas kan word. Die narratiewe benadering handel oor ‘n spesifieke persoon op ‘n spesifieke tyd. Deur een persoon te kon hoor en met hierdie persoon op reis te gaan, bring my tot groter begrip van hierdie persoon as om te poog om hierdie persoon in te pas in algemeen geldende waarhede. Ek waag om te sê dat hierdie wyse van navorsing meer betekenis of waarde toevoeg tot my mede-navorsers as die bydrae tot 100 nooit-getroudes wat ‘n vraelys invul en met vraende oë wag op die gevolgtrekking. Hierdie persone kan met so ‘n benadering nog meer gemarginaliseer word. Die doel van hierdie narratiewe reis is om ‘n proses te fasiliteer waarbinne my mede-navorsers hul eie stemme vind om ‘n storie te vertel wat hul beskrywings en ervarings verwoord – nie wat hulle veronderstel is om te ervaar nie. Bons-Storm (1996:58) wys ook op hierdie aspek dat vroue dikwels baie bewus is van wat hul veronderstel is om te ervaar. Sy kan in die narratiewe benadering beheer neem van haar eie storie – sy mag besluit wie die hoofkarakter sal wees (Parry 1991:44).

Dit is belangrik om te onthou dat daar 'n verskil is ten opsigte van wat jy geleer is om te ervaar en wat jy werklik ervaar. Die doel van die navorsing en ook narratiewe terapie is om mense aan te moedig om hul verhaal anders te vertel, volgens hul eie ervaring.

Ek gebruik die begrip narratiewe “benadering” omdat dit nie soos die woord “model” moontlik kan dui op vooraf bepaalde stappe of prosesse nie. Benadering dui vir my persoonlik op 'n vryheid vir ontwikkeling soos dit spontaan gebeur tussen die navorser en die mede-navorser. Monk (1996:24) wys daarop dat “Narrative therapy is not a formula, although it may be tempting to teach people about it as if it were”. Dit is eerder 'n vennootskap met die kliënt wat bepaalde kundigheid (ekspertise) het wat veral in die begin verborge is. Die proses is 'n wederkerige proses, waar die terapeut kennis en begrip vir haarself kry as 'n resultaat van die kliënt se openbaringe.

4 DIE NARRATIEWE BENADERING

4.1 Die ontwikkeling van die narratiewe benadering

4.1.1 Die ontstaan

Dit kom voor asof die narratiewe teologie begin het met die Amerikaanse bydrae tot die post-moderne teologie in die artikel van Richard H Niebuhr met die titel “The story of our lives” (Van Huyssteen 1989:768). In hierdie artikel stel Niebuhr ondersoek in na die relevansie van historiese gebeure op hedendaagse ervarings. Dit is juis die ervaring wat die werklikheid as veelduidig en meerdimensioneel sien wat aanleiding gee tot die groter klem op, en betekenis van die narratief vir die menslike bestaan (Van den Berg 1998:60). Van Huyssteen (1989:769) wys op die spanning wat ontstaan het tussen die subjektiewe ervaring en dit wat dan as objektiewe geskiedenis onderwerp kan word aan wetenskaplike ondersoek. Die sogenaamde “internal” en “external history” het ‘n spanning gebring wat gevra het vir die narratiewe benadering wat die ruimte bied vir die breedste moontlike betekenis en vorm van verstaan (Van Huyssteen 1989:771).

Die term narratief was reeds van die begin af deel van die psigoterapie. Freud het reeds vroeg opgemerk dat sy gevallestudies soos verhale lees in plaas van wetenskaplike verslae. In die tagtigerjare word belangrike narratiewe konsepte in die psigo-analise voorgestel deur Roy Schafer, want daar was gevra na ‘n

fundamentele verandering in die sielkunde wat 'n meer menslike aanslag het, in plaas van positivisme asook 'n minder tradisionele sielkundige benadering. Verhale verteenwoordig 'n meer kwalitatiewe wyse van dink teenoor die sogenaamde wetenskaplike wyse van denke (Vitz 1992:13).

4.1.2 Die Pioniers

Volgens Vitz (1992:13) word Michael White en David Epston as pioniers gesien in die narratiewe terapie. Gregory Bateson was 'n inspirasie ten opsigte van onder andere sy "news of difference." Inkomende inligting word vergelyk met soortgelyke gebeure. So kom White tot die gevolgtrekking dat indien kliënte gelei word tot subtiele veranderinge in die eskalاسie en vermindering van hul probleem, hulle tot nuwe insigte gelei kan word in hul vermoë om hul probleem aan te spreek. Michael White word die afgelope 15 jaar beskou as een van die mees prominente bydraers tot die narratiewe gesinsterapie (Walsh 1998:elec vers). Veral sy publikasie saam met David Epston maak in die vroeë jare negentig met die publikasie van hul boek "Narrative Means To Therapeutic Ends" (1990) 'n deurbraak tot die narratiewe benadering. Die begrip eksternalisering is een van die grootste bydraes wat gemaak word en vorm een van die belangrikste vertrekpunte in die narratiewe terapie.

Professor Julian Müller word as 'n pionier en kundige beskou op die gebied van die narratiewe benadering in pastorale beraad, veral in Suid-Afrika. Interessant dat

daar by Müller na my mening ook 'n ontwikkeling plaasgevind het. In sy publikasie “Om tot Verhaal te kom” (1996) speel hermeneutiek en die eko-sisteem 'n prominente rol terwyl daar nie in “Companions on the Journey” (1999) verwys word na hierdie strukture nie. In “Companions on the Journey” is die klem primêr op die verhalende benadering – met ander woorde sosiale konstruksionisme.

4.1.3 Die rol van die kubernetika

Omdat die kubernetika so 'n prominente rol gespeel het in die beginjare van die Gesinsterapie is dit vir my belangrik om hierby stil te staan. Die kubernetiese teorie was die hoofgedagte waar rondom hierdie benadering gewentel het. Kubernetiek verwys na die aktiwiteit van terugvoersiklusse, nie net in masjiene nie, maar ook in menslike verhoudings. Die terapeut is gesien as iemand met die vermoë om die siklus te onderbreek en om die gesin weer op die voorgestelde baan te kry (Selvini 1980:3).

Sisteemdenke het sy oorsprong in Newton se ingrypende bydrae wat daarop neergekom het dat natuurlike prosesse objektief deur 'n waarnemer beskryf kon word. Hierdie denke is toegepas in wetenskaplike en geesteswetenskaplike terreine. 'n Kenmerk van die sisteemteorie is dat die mens buite die sogenaamde sisteem stelling kan inneem en dit wat nagevors word vorm dan die objek. Hierdie benadering kan dan ook beskryf word as die eerste orde kubernetika – lewende objekte word as objekte gesien en bykans van buite geprogrammeer (Rossouw

1995:68, Van Arkel:1991). Hierdie benadering stel ook belang in die wyse waarop sisteme hulself in stand hou, of verander (die tweede fase van die eerste orde).

Sirkulariteit speel ook in hierdie tydperk 'n groot rol in die terapie, met ander woorde 'n skuif is gemaak van linieêr na sirkulêr. Die fokus was op die terugvoersirkels tussen individue eerder as in hulle, en terapeute het verantwoordelikheid geneem vir die ontwikkeling van die gedagte van simptome instandhoudende gedrag of patrone eerder as die tradisionele "deurwerk proses". Hoewel die woord kubernetika verskeie verduidelikings het, dui dit in die algemeen op die wetenskap van patrone binne 'n organisasie. In hierdie trant kan ook gewys word op Habermas se teorie van die ideale gespreksituasie (Dreyer 1998a:623). Daar word uitgegaan van die siening dat die menslike samelewing 'n netwerk van kommunikasie-handelingspatrone is wat handel oor 'n objektiewe werklikheid, sosiale werklikheid (waardes en norme) en 'n subjektiewe werklikheid van gevoelens. Dreyer (1998a:635) verwys na die kritiese teorie as die oorkoepelende begrip waaronder die kommunikatiewe taalhandelingsteorie val. Die kritiese teorie is bedoel as 'n alternatief op die hermeneutiese benadering. Volgens haar maak die hermeneutiese benadering die aanname dat 'n horisonversmelting plaasvind in die kommunikasiehandelingsproses tussen die subjek en die objek. Rolverwisseling kan ook plaasvind.

In die middel tagtigerjare kom die tweede orde kubernetiek – die kliënt se ervaring word as net so belangrik as die terapeut se inset aanvaar, en ook die gedagte dat

daar verskeie metafore is en nie noodwendig kompeterende weergawes van die waarheid nie (Zimmerman 1994:233).

Tweede orde kubernetika sluit die observeerder se rol in by die konstruering van die realiteit wat geobserveer word (Sluzki 1985:26). Die konstruktivistiese modelle sien mense as informasie-prosesseringsmasjiene. Daar is 'n beweging na betekenis soos ervaar deur individue in gesprek met mekaar. Tans is die siening dat menslike aksie plaasvind in die realiteit wat geskep word deur sosiale konstruksie en dialoog. Mense verstaan hul bestaan deur sosiaal gekonstrueerde narratiewe realiteite wat betekenis gee aan hul ervaring.

Die narratiewe benadering bevind homself binne die sosiale konstruksionistiese epistemologie (Freedman and Combs 1996:40, Müller 1990). Dit beklemtoon die sosiale aard van kennis en die taalsheid van die werklikheid. Sosiale konstruksionisme sien kennis as 'n gebeurte wat gekonstrueer is binne verhoudings en "mediated" deur taal, nie as 'n enkele waarheid wat bestaan binne 'n persoon se denke nie (Penn 1994:218). In Hoofstuk 4 sal konstruksionisme verder bespreek word.

Die sosiale konstruksionisme is voorafgegaan deur die konstruktivisme. Konstruktivisme vra na 'n groeiende bewuswees van wat enige sogenaamde realiteit is. Dat dit 'n konstruksie is van diegene wat glo dat hulle dit ontdek en ondersoek het. Konstruksioniste daarenteen erken die aktiewe rol wat hulle speel

in die skep van 'n wêreldbeeld. Die hart van konstruktivisme is die erkenning dat ons hipotese oor die wêreld nie bewysbaar is nie. Konstruktivisme lê klem op die konteks en die betekenis – alles vorm deel van 'n tradisie en dit het slegs betekenis binne die bepaalde tradisie – neem dit buite konteks en dit het geen betekenis nie. Konstruktivisme verwys na menslike lewens as basiese gesprekke. Konstruktivistiese terapie is dan letterlik en figuurlik 'n gespesialiseerde vorm van gesprek (“conversation”). Die woord of begrip hipotese speel wel nog hier 'n rol veral as ons kyk na Kelly (die eerste terapeut wat homself as 'n konstruktivistiese terapeut beskryf het) se uitspraak dat hy hoofsaaklik belangstel in “co-investigating testable hypotheses about productive ways to live” (Efran en Lukens en Lukens 1988:32). Konstruktivisme sien gedrag nie as 'n probleem nie, bloot as simptoom.

Konstruktivisme is individualisties, gefokus op data- en informasie-prosessering terwyl sosiale konstruksionisme besig is met die persoon in die gemeenskap en fokus op betekenis en interpretasie (Paré 1995:4). Die gebeure wat tussen die navorser en die mede-navorser plaasvind behels 'n sosiale konstruksie tussen hulle deur middel van taal, kultuuruitings en verstaanprosesse.

'n Tweede orde-siening sal daarop dui dat die terapeut deel vorm van dit wat moet verander – hy of sy staan nie buite nie. Eerste orde sal poog om die gesin of persoon te beïnvloed met 'n tegniek – ek leer jou, ek gee raad (Hoffmann 1990:5).

Die narratiewe benadering soek na die gesonde, die positiewe teenoor ander benaderings wat op die probleem fokus. Die lewe van die mede-navorsers word nie gereduseer tot die “probleem” nie (Wylie 1994).

Selfs in die mediese veld word weggebreek van die model waar die dokter die aktiewe rol speel en die pasiënt die passiewe rol. Dit blyk dat die model van deelneming begin toeneem. Die pasiënt is nie meer die een wat buite beheer is nie, maar begin aktief deelneem en saam vorm hulle ‘n vennootskap om ‘n gemeenskaplike doel te bereik. Die pasiënt word ook erken as kundige, inligting word gedeel, daar is gedeelde besluitneming en dan uiteraard gedeelde verantwoordelikheid. Hierdie benadering bevat elemente van die narratiewe benadering (Marincowitz 2002).

In die vroeë tagtigs is gesinsterapie benader met die hipotese as wegspringplek. Dit was nie alleen die beginpunt nie, maar het ook gedien as verifiëring van die geldigheid van die metode en vaardighede wat gebruik is (Selvini 1980:3). Hipotese dui op onderliggende betekenis en daar word dus gesoek na die “kap van die byl”. Hierdie benadering staan sterk in teenstelling met die narratiewe waar daar nie eers noodwendig ‘n byl is nie. Sirkulariteit speel ook in hierdie tydperk ‘n groot rol in die gesinsterapie – ondersoek word gedoen op die basis van terugvoer van die gesin in respons of reaksie op die inligting wat die gesin gee oor verhoudings en daarom ook verandering en verskille (Selvini 1980:8). Hier is ook sprake van neutraliteit wanneer Selvini die volgende uitspraak maak: “The therapist is allied with everyone and no one at the same time” (Selvini 1980:11).

4.1.4 Die narratiewe benadering ontwikkel tot 'n dinamiese en buigbare benadering

Die narratiewe benadering is nie beperk tot voorgeskrewe reëls of metodiek nie. Die beginsels van die narratiewe benadering kan op verskeie maniere gebruik word. Ek verwys slegs na Müller (1996) en O'Hanlon (Crafford 1997) as voorbeelde van hoe daar met die narratiewe benadering omgegaan kan word. Müller (1996) maak gebruik van die vyf bewegings naamlik: die Noodverhaal, die Verledeverhaal, die Verduisterde toekomsverhaal, die herstrukturering van die Verledeverhaal, en die skep van 'n Toekomsverhaal. Hierdie benadering sal meer in diepte beskryf word in Hoofstuk 4 van hierdie studie.

Crafford (1997:108) beskryf 'n ander fundamentele struktuur en verwys na O'Hanlon wat 'n aanvaarbare naam of metafoor kies vir die probleem, wat die kliënt losmaak van die etiket wat hy dra. Hierdie naam of metafoor word gewoonlik deur die kliënt gekies. (Hier is White se eksternalisering ter sprake). Met hierdie metode is die volgende aspekte van belang:

- Personifisering van die probleem – hoe lank bekruip die luiperd jou al?
- Ondersoek hoe die probleem die persoon en familie ontwrig, gedomineer en ontmoedig het. Die effek van die probleem op die kliënt en familie word geëksploreer. Nie-deterministiese taal word gebruik: die probleem maak of veroorsaak nie dat die persoon iets doen nie, maar beïnvloed, nooi uit, vertel, probeer oortuig. Hierdie taalgebruik beklemtoon die kliënt se eie verantwoordelikheid.

- Ontdek alternatiewe stories deur te vra na momente wanneer kliënte nie deur die probleem ontwig, gedomineer en ontmoedig is nie.
- Kry deur selfrefleksie ten opsigte van die betekenis van die alternatiewe momente, historiese bewyse om die nuwe siening te versterk van die persoon as bekwaam genoeg om die probleem te oorwin versterk.
- Laat kliënt spekulêr oor watter tipe toekoms verwag kan word.

Wanneer O'Hanlon (1994:23) oor die narratief praat, verwys hy na die "Third Wave".

Die eerste beweging dui op oriëntasies soos die psigodinamika. Daar is gefokus op die kliënt se patologie en die ontdekking van die verlede. Die tweede beweging reflekteer op die kognitiewe en gedragsoriëntasies, fokus op probleme en probleemoplossingsvaardighede sonder om verborge oorsake te bestudeer. Die derde beweging (waarvan die narratief deel is) dui dan op die krag van kulturele sisteme wat mense se lewens vorm asook die selfbevryding van kliënte van kulturele bindinge op hul self definisie.

4.2 Die plek van die narratiewe benadering binne die praktiese teologie

4.2.1 Die rol van die narratief binne die pastoraat

Dit is nie die bedoeling van hierdie verhandeling om die ontwikkeling van die pastoraat as sodanig na te vors nie, eerder dat daar in die pastoraat van kwalitatiewe navorsing gebruik gemaak word. Aan die hand van Heitink (1998),

Gerkin (1997) en Müller (1996) word 'n sinvolle aanduiding gegee van waar die narratiewe benadering as kwalitatiewe navorsing homself binne die pastoraat bevind. 'n Kort bespreking van elkeen van hierdie benaderings word aangedui sodat die plek van die narratiewe benadering sodanig aangedui kan word.

Gerkin (1997:105) vind dit nie vreemd dat die pastoraat 'n tyd beleef van oorgang en kontroversie nie. Hy wys op die problematiek wat geleë is in die diversiteit binne die teologie. Hy beveel aan dat die pastoraat buigbaar en dinamies sal wees om nuwe ontwikkeling te kan akkommodeer.

Gerkin (1997:106-110) bespreek en interpreteer Lindbeck (1984:31-42) se tipologie van die drie teologiese modelle nadat hy die opmerking maak dat daar 'n behoefte aan verandering is in die pastoraat omdat daar verandering is in die verskeidenheid van vlakke van lyding binne die breër gemeenskap. Volgens Gerkin (1997:10) het daar 'n fragmentasie ontstaan van sin en waarde wat orde en doel aan mense se lewens gegee het. Gerkin (1997:103) pleit vir sorg in die geloofsgemeenskap en volgens hom is een van die mees fundamentele strukture vir sorg wat aangebied kan word 'n verhaal of 'n wyse van taalgebruik oor mense se omstandighede wat sodanig is dat dit mense se lewenservaring kan koppel aan die betekenis in die Bybel.

Die drie modelle van George A Lindbeck word breedvoerig deur Gerkin (1997:106-110) bespreek en ek vind dit nodig om sy interpretasie kortliks weer te gee sodat die plek van die narratiewe benadering sodanig duidelik aangedui kan word.

Volgens Lindbeck ontwikkel alle teologieë volgens een van die drie modelle.

- Die stellingmatige (“propositionalist”) model.

Hierdie model funksioneer as ‘n teologie wat stellings of waarhede aangaande objektiewe realiteite uitspreek. Volgens hierdie model aanvaar die gelowige die waarheid of geldigheid van bepaalde teologiese stellings. In die pastorale situasie sal die stellingmatige waarheid wat van toepassing is op die bepaalde situasie na vore kom deur die pastor wat dit uitspreek in die verwagting dat die kliënt dit sal glo en aanvaar. Gerkin beskryf hierdie model ook as analoog tot die wetenskap. Hierdie model kan ook vergelyk word met die positivistiese benadering.

- Die tweede model staan bekend as die ervarings-ekspressivistiese (“experiential-expressivist”) model .

In teenstelling met die aanname van die objektiewe waarheid soos in bogenoemde model is hierdie model eerder gewortel in die algemene kern van menslike godsdienstige ervaring wat verskillende vorme in verskillende kontekste kan aanneem. Teologiese doktrines word dus gesien as simbole van innerlike gevoelens, belewenisse en oriëntering. Hierdie model leen homself uitstekend tot die tydsgees van individualisme. Hierdie model vergelyk met die konsep van konstruktivisme of subjektivisme. Gerkin wys daarop dat hierdie model ook gesien kan word as analoog tot poësie en kuns.

Lindbeck opper beswaar teen die ervarings-ekspressivistiese model deur te wys op die aanname dat daar 'n algemene universele kern van ervarings is wat die vrae van godsdienstige ervarings vorm. Hy wys egter op die verskeidenheid van kulturele kontekste wat bydra tot ervarings. Hy wys ook op die problematiek van die gedagte van die godsdienstige ervarings van die individu. Volgens hom begin die ervaring nie binne die individu en beweeg dan uit na die godsdienstige gemeenskap nie. Dit gebeur eerder andersom. Mense leer om te dink en op te tree volgens die godsdienstige tradisie, en hoe om godsdienstig te wees is 'n gemeenskaplike ervaring.

- Lindbeck se derde model heet die kultureel-linguistiese model (“cultural-linguistic”). Volgens hierdie model word godsdienste gesien as omvattende interpreterende skemas – gewoonlik vervat in mites en narratiewe wat aan menslike ervaring struktuur gee. Op hierdie wyse word ook struktuur aan die wêreld gegee. Hierdie model kan gelyk gestel word aan die sosiale konstruksionistiese benadering.

Volgens Lindbeck handel die bedryf van teologie nie primêr oor wat waar en goed is nie, of aan die ander kant is dit nie 'n simboliese uitdrukking van basiese houdings, gevoelens of sentimente nie. Dit is eerder gelykstaande aan 'n idioom wat dit moontlik maak om realiteite te beskryf, asook die formulering van geloofswaarhede en die ervaring van innerlike gevoelens, houdings en sentimente. Soos 'n taal of kultuur is dit 'n kulturele fenomeen wat die subjektiwiteit van individue vorm eerder as wat dit 'n manifestasie is van hierdie subjektiwiteit.

Gerkin (1997:110) voer aan dat die kultuur-linguistiese model die mees fundamentele model is waardeur mense pastoraal versorg kan word. Dit bevat die intrinsieke vermoë om mense met ‘n “storied context of ultimate meanings for their lives” te voorsien. Hierdie konteks behou die kontak met al die verskillende stories van die individu, gesin en gemeenskapslewe. Hierdie model maak ruimte vir nuwe vrae en verhale asook hoedanig dit verbind bly aan die verhaal van die Christelike gemeenskap. Hierdie benadering “by contrast, emphasizes the primary importance of interpretation and the language to be used in interpreting human situations and predicaments” (Gerkin 1997:111).

Gerkin gaan verder en herbenoem hierdie model na die narratiewe hermeneutiese model. Hierdie model kan skematies as volg voorgestel word:

<u>Story of the Christian community and its traditions</u>	<u>Pastoral care</u>	<u>Particularity of life Stories</u>
--	--------------------------	--

Aantekeninge ten opsigte van bogenoemde model:

- Die rede waarom die pastorale sorg in die middel is, is om aan te toon dat pastorale sorg se hoofdoel is om die proses te fasiliteer om lewensstories te verbind of in kontak te bring met die Christenverhaal.
- Daar is altyd spanning tussen die lewensverhale en die Christenverhale. Daarom staan hierdie twee konsepte teenoor mekaar in die skematiese voorstelling. Die pastor wag nie net om die Bybelse waarheid te verkondig nie, maar hy fasiliteer die proses, wat dui op ‘n ernstige oop dialoog tussen die twee, wat verhale van ervaring van die hede en verlede sal insluit – in ‘n poging om ‘n bymekaarkom van die twee pole te fasiliteer.

- Die pastor se taak is om die Christengemeenskap se verhaal en die verhaal van die individu te fasiliteer en te ontwikkel. Dit gaan oor sorg vir die Christelike gemeenskap asook die individu. Graham (1998:140) wys ook daarop dat pastorale sorg meer behels as bloot persoonlike terapie of berading, maar dat die proses van gee en ontvang van sorg gaan oor die bou van verhoudings, bemagtiging en ‘n

“presence at the cutting edge of social change, of solidarity with the marginalized and of the provision of symbolic, ritual en theological resources by which people can make sense of their lives. By this token, critical and reconstructive practical theology starts with experience, attempts to place an individual story in a social or collective context, locates the personal story in relation to the stories of faith (both historical and contemporary) and finally encourages new models of practice to blossom which embody and react renewed visions of faith”.

Refleksie

Ek stem saam met Lindbeck dat die Bybel eerder gesien moet word as die instandhouer van die “grounding narrative” binne ‘n godsdienstige gemeenskap in teenstelling met die siening dat die Bybel die maatstaf is van wat sonder meer waar en reg is. Dit is dan ook Lindbeck se kritiek teenoor die proposionalistiese benadering wat die Bybel gebruik as maatstaf.

Volgens die ervarings-ekspressivistiese benadering is dit wat gedoen word teologies van aard omdat dit ervaar word as teologie. Die kriteria is egter subjektief, want elke persoon besluit self hieroor. Dit is interessant dat narratiewe terapeute worstel met die konsep of hulle wel met teologie besig is al dan nie. Sodra daar nie teologie “ervaar” word nie, word daar terugbeweeg na die proposionalistiese model. Ek persoonlik glo dat dit nie noodwendig verkeerd is om hierdie vrae te vra nie, want ons leef in die komplekse verhouding tussen God en die mens.

Die kultuur-linguistiese model verwys na die skep van ‘n nuwe konstruksie van realiteit deur die gebruik van taal. Dit is ‘n proses wat plaasvind binne ‘n kulturele omgewing. Hier is geen sogenaamde kriteria ter sprake nie, maar die vraag word wel gevra na die kliënt of die terapeut se eie teologiese verhaal. Die vraag oor wat my kultuur se verhaal oor die teologie is, is ook van belang wanneer ‘n nuwe werklikheid geskep word. Die terapeut moet ook in staat wees om hierdie vrae teenoor hom- of haarself te beantwoord ten opsigte van hul eie teologie. Die narratiewe terapeut vind homself dikwels ontuis in hierdie model en dan word daar terugbeweeg na die proposionalistiese en selfs die ervarings-ekspressionistiese model.

Wanneer **Heitink** (1998) in ‘n baie omvattende publikasie oor die pastorale sorg skryf, spreek hy onder andere drie ontwikkelingslyne van die pastoraat aan. Die drie ontwikkelingslyne is: Die Kerugmatiese, Terapeutiese en Hermeneutiese

pastoraat. Die narratiewe benadering word as onderdeel van die Hermeneutiese ontwikkelingslyn geplaas.

Sentraal in die Hermeneutiese benadering staan die verbinding tussen tradisie en ervaring (Heitink 1998:69). Dit is nie bloot die kennis van God wat ter sprake is nie, maar ook die ervaring van die gelowige. Elke mens ontvang die Woord binne sy eie verstaanshorison waaruit die Woord dan geïnterpreteer kan word. In die hermeneutiek is daar volgens Heitink (1998:69) altyd twee pole, naamlik die tradisie teenoor die ervaring. Heitink (1998:69) verwys na Berkhof vir wie Goddelike heil en aardse werklikheid komplimentêre begrippe is. Heitink sien die hermeneutiese pastoraat as bestaande uit drie vertakkings naamlik die geestelike versorging, die narratiewe benadering en geestelike begeleiding. Die pastoraat word gesien in terme van die Verhaal - die verhaal van 'n individu wat in verband gebring word met die verhaal van God. Geloofsperspektiewe word nie van buite ingedra nie, maar is te vinde in die verhaal van die mens self. Hierdie verhaal word bepaal of beïnvloed deur 'n bepaalde geloofstradisie of lewensbeskouing in 'n positiewe of negatiewe sin.

Vir **Müller** (1996) is die pastoraat soos dit in die narratiewe benadering vergestalt word meer as 'n verskuiwing weg van die individueel-gesentreerde benadering na 'n meer kontekstuele en gemeenskapsbenadering. Dit gaan vir Müller oor 'n "nuwe verstaan van verstaan". Müller sluit by Putman (1994:152) aan wanneer hy die verskuiwings bespreek wat in die pastoraat plaasgevind het.

Die eerste verskuiwing was van die kerugmatiese na 'n deelnemende pastoraat. Kerugmatiese pastoraat dui op die oordrag van geopenbaarde waarheid. Die tweede verskuiwing het plaasgevind van 'n terapeutiese na 'n hermeneuties-georiënteerde pastoraat. Deelnemende pastoraat dui op 'n ondersteuning van 'n persoonlike proses van simboolvorming. Volgens Müller (1996:9) is die hermeneutiese pastoraat op soek na 'n rekonstruksie van die lewensverhaal vanuit 'n dubbele narratiewe struktuur: (1) die eie lewensverhaal en (2) die gemeenskap en die geskiedenis van ander verhale. Müller (1996:9) plaas die hermeneuties-narratiewe benadering binne Putman (1994:154) se derde model wat die "communicatief pastoraat" genoem word. Hier word gepoog om die simbole kompleks of geopenbaarde waarheid en die persoonlike simbolisering by mekaar uit te bring sodat hulle in gesprek kan tree. Müller (1996:10) voeg hierby die gedagte van die eko-hermeneutiese paradigma. Dit dui uiteindelik op die versmelting van 'n totale horison van konteks, tyd, plek en tradisie asook die Christelike tradisie.

Binne hierdie hele proses van verstaan, wat meegehelp word deur die versmelting van horisonne, vind die narratiewe benadering sy plek.

4.2.2 God as deel van die narratief

Ek vind dit nodig om enkele opmerkings te maak rondom die narratiewe benadering en God se plek daarin. Omdat die narratiewe benadering ook nie-teologies kan

wees, word die vraag dikwels pertinent gestel waar pas God in hierdie model omdat die bewegings of stappe van narratiewe navorsing of narratiewe terapie nie 'n pertinente oomblik aandui wanneer God in die gesprek of proses ingedra word nie.

Indien dit die kliënt se behoefte is om God as deel van die verhaal te sien, of om God toe te laat om deel van haar verhaal te wees, is dit belangrik om te let op die verskil wanneer ons die verhaal vanuit God se perspektief vertel en wanneer ons dit vanuit ons eie perspektief vertel. Ons wag nie vir God om ons verhale vir ons te skryf nie, ons skryf op so 'n wyse dat my eie verhaal en my geloofsverhaal ineengestremel raak (Ganzevoort 1993:282). Belangrike gespreksvrae wat gevra kan word en wat dan moontlik kan lei tot meer verhale, is vrae soos: “Wat dink jy dink God hiervan?” “Dink jy God straf jou werklik?” “Selfs die tye wat jy in staat was om die probleem te hanteer – was dit God wat jou die krag gegee het?” “Hoekom het Hy jou nie ander tye gehelp nie?” Wanneer daar pastoraal narratief gewerk word, word die kliënt begelei om sy omstandighede deur God se oë te sien. Daar word selfs gepraat van 'n “transitional space” waarbinne die Heilige Gees sy transformerende werk doen. Daar vind 'n versmelting van verstaanshorisonne plaas tussen die Woord, kliënt en terapeut (Crafford 1997:110).

Wanneer daar pastoraal gewerk word, en die werk van die Heilige Gees erken word, stem ek saam met Gerkin (1984:70) wat skryf dat:

“All that is humanly possible should be done to facilitate the creation of a relationship in which the possibility is opened by the power of the spirit, mediating change that may take place. But change should not, indeed cannot, be forced or finally accomplished by the counselor’s human effort. From that burden we as pastoral counselors are relieved”.

Selfs die doen van ‘n gebed is soms nie wat gevra word wanneer narratief gewerk word nie.

“The counselor does not, indeed cannot, by an act of intentionality embody the spirit. The counseling relationship is rather subject to the spiritual presence upon whom any movement towards reappropriation of the eschatological identity, and fragmentary experience of the new reality of the Kingdom finally depends” (Bons-Storm 1996:71).

So dikwels is daar ‘n definitiewe moment wanneer die berader die Woord open en die kliënte word dan daaruit begelei. Hierdie benadering sou dan sterk aansluit by die proposionalistiese benadering wat in die vorige gedeelte beskryf is.

Ek vind Wyse (1996:252) interessant wanneer hy wat met pastoraat in gedagte verwys na geestelike groei: “spiritual growth involves admitting one is worse off than a godly person should be, and desiring and moving towards a more God-honouring response to others, inner suffering and to God himself”. My beswaar by

pastoraat wat as “suiwer Bybels” aangebied word, is dat die oë soms gesluit word vir die wêreld of verhaal van die kliënt. Ek verwys hier na ‘n onlangse gesinsmoord wat plaasgevind het na langdurige mishandeling. Die vriendin van die oorlede vrou getuig dat die kerkgroep waaraan die gesin behoort het vir die mishandelde vrou gesê het: “bly by hom, wees lief vir hom, en bid vir hom”. Die narratiewe benadering staan dus ook ver verwyderd van die tradisionele kerugmatiese, evangeliserende pastoraat. Daar is mense by wie hierdie behoefte aan ‘n vinnige Bybelteks en kort gebed bestaan, maar die terapeut behoort met integriteit op te tree en te verduidelik dat die narratiewe benadering nie hierdie pad volg nie.

Bosman (1995:17) wys daarop dat pastoraat nie bloot gaan om te verstaan en te verklaar nie. Wanneer mense glo dat die pastor vir hulle omgee, ontwikkel daar ‘n vertrouwe en die horisonne van die pastor en die gesin of kliënt versmelt en so word God se betrokkenheid ook werklikheid in hierdie verhouding. Die sieninge rondom die rol van die pastor is geweldig divers en dit word ook bepaal deur die vertrekpunt van die metode of benadering wat gebruik word (Bosman 1995:102). Dit gaan vir my persoonlik oor integriteit, respek en ‘n getrou bly aan die benadering wat ek gekies het. Indien ek die narratiewe benadering kies, moet ek as pastor binne die parameters van die narratiewe benadering bly, hoewel dit soms vir my moeilik sou wees om nie terug te val in ‘n direkte kerugmatiese benadering nie. Omgee sowel as respek is vir my as terapeut die belangrikste aspekte. My integriteit en eerlikheid ten opsigte van wie ek is kan nie verbloem word nie.

Natuurlik kan die narratief sonder godsdiens bedryf word, maar as gelowige speel die rol van die Heilige Gees voortdurend 'n rol. Uit my eie ondervinding – wanneer my Hindoe-kliënt kom, sal ek bid vir wysheid en die teenwoordigheid van die Here. My kliënt weet dat ek 'n pastorale terapeut is en ek glo dat God op sy eie manier werk en dat ek bloot 'n instrument is in my menswees, al poog ek nie om my kliënt te evangeliseer en bekeer nie. Ek stem dan uiteraard saam met Hall (1995:40) wanneer sy sê:

“I do not want to impose ... but create space for conversations that may include exploration about spiritual matters in some situations that can be accessed through a person's exploration of their spirituality”.

Gerkin (1984:70) wys daarop dat alle verandering die werk van die Gees is, dit is waarin my bestaan en verstaan gewortel is. Gerkin (1984:71) stel dit as volg:

“... seen as a relationship subject to the power of the Spirit, the pastoral counseling relationship is set free to be what it is: a human relationship between or among persons seeking new understanding and direction for life. It is a relationship undertaken in hope and with the expectation that in the search for new directions the seekers will be accompanied by the Spirit exercising God's mediating power”.

Van Heerden (1997:91) vra tereg na die rol van Christus in die narratiewe benadering en spreek 'n besorgdheid uit of die mens nie sentraal in hierdie aksie staan nie. Die mens kan wel hier sentraal staan, maar Christus kan ook sentraal staan. “Hierdie werkswyse kan die mens se nuwe identiteit in sy eie bevrydingsgeskiedenis bou, terwyl dit teologies gesproke in sy verbondenheid aan Christus gewortel kan wees”. Dit is dus ook 'n teken van God se vernuwende werk in die mens.

5 DIE METODOLOGIE VAN DIE NARRATIEWE BENADERING

5.1 'n Nadere blik op die narratiewe benadering as navorsingsmetode

5.1.1 Die narratiewe benadering as kwalitatiewe navorsing

“Some people falsely believe that qualitative research is easier to do than quantitative research. You simply wander into an intriguing area of social life, keeps his or her eyes open, and generate an insightful, fascinating report. The belief that qualitative research is easy is a myth” (Neuman 1997:328).

Hoewel die narratiewe benadering 'n voorbeeld is van die kwalitatiewe benadering is dit belangrik om in gedagte te hou dat daar sekere aspekte is waaraan die narratiewe benadering nie voldoen as tipiese kwalitatiewe navorsingsvereiste nie, byvoorbeeld die tematiese vergelykings. Kwantitatiewe navorsing word beskryf as die benadering in geesteswetenskaplike navorsing wat meer geformaliseerd is, sowel as eksplisiet gekontroleerd, met 'n reikwydte wat meer afgebaken is en

relatief na aan die natuur-wetenskaplike benaderings geleë is. Hierteenoor is die kwalitatiewe benaderings daardie benaderings waarvan die prosedures nie so streng geformaliseer is nie, die reikwydte is meer grensloos en daar word op 'n meer filosoferende wyse te werk gegaan (Mouton 1990:159). Van die hoofverskille tussen kwalitatief en kwantitatief is dat wanneer daar kwalitatief gewerk word, die navorser betrokke is, spontane en toevallige voorbeelde gebruik word, en daar nie sprake is van struktuur nie, met ander woorde oop vir die onverwagte (Mouton 1990:166).

Wanneer die individu met sy of haar private interpretasies die fokus is, dan kan daar nie anders as kwalitatief gewerk word nie. Biografiese metodes is meer gepas en daarom is dagboeke, briewe en semi-gestruktureerde onderhoude die gepaste. Dit gaan dan nie oor die historiese feite nie, maar die interpretasies van die individu word dit waarmee gewerk word (Ganzevoort 1993:280).

5.1.2 Die empiriese aard van die kwalitatiewe benadering

Burns (1990:14) wys daarop dat daar soms na kwalitatiewe navorsing verwys word as “nie-empiries”. Die term empiries het volgens hom niks te doen met getalle of die manipulasie van veranderlikes nie, maar verwys na

“whether the phenomenon are capable of being found in the real world and assessed by means of the senses. Since both quantitative and qualitative research are concerned with observation and recording of the real world they are both clearly empirical”.

Die wyse waarop die empiriese in die narratiewe benadering teenwoordig is, is geleë in die web van beskrywings van die realiteit. Die navorser of terapeut vra en gee sy eie beskrywing om so die mede-terapeut se beskrywing te verstaan. Die mede-terapeut word as die kundige gesien en sy of haar beskrywing van die realiteit is dit waarmee uiteindelik gewerk word. Morgan (2000:2) sluit hierby aan wanneer hy skryf dat: “Narrative Therapy seeks to be a respectful, non-blaming approach to counseling and community work, which sees people as the experts in their own lives”.

Empiriese navorsing wat gebruik maak van vraelyste en statistiese verwerkings het 'n definitiewe plek in navorsing. Dit kan 'n helder illustrasie van 'n bepaalde perspektief gee sodat die belangrikheid daarvan besef kan word, byvoorbeeld morele of politieke gebeure. Volgens Gergen (1999:94) kan dit 'n magtige stem verleen aan 'n saak (Gergen 1999:94). Burns (1990:13) verwys na die positiewe punte van kwalitatiewe navorsing en verwys spesifiek na die moontlikheid van hierdie vorm van studie om die onverwagte en “striking things for us to gaze on” te ontdek. Die navorser kan ook op hierdie wyse 'n “insider’s view of the field” kry. Volgens Marshall (1995:59) is die navorser die instrument in kwalitatiewe studies. Haar of sy teenwoordigheid in die lewe van die deelnemers is fundamenteel tot die paradigma.

Maak nie saak hoe ingrypend of hoe lukraak sy of hy die lewe en wêreld van die deelnemers betree nie. Dit bring strategiese, etiese en persoonlike dimensies wat nie deel vorm van die kwantitatiewe benadering nie. Hierdie opmerking is ook van toepassing op die narratiewe benadering.

5.1.3 Verskille tussen kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing

Kwantitatiewe navorsers kies vanuit gespesialiseerde gestandaardiseerde data analisetegnieke. Hipotesetoetsing en statistiese metodes verskil min in verskillende sosiale navorsingsprojekte. Kwantitatiewe analise is hoogs ontwikkel en werk met toegepaste wiskundige formules. Neuman (1997:294) gee 'n lang bespreking oor die analise van kwantitatiewe data - hoe om met die data om te gaan, veranderlikes, korrelasies ensovoorts. Kwalitatiewe navorsing is minder gestandaardiseerd en is dikwels induktief en navorsers begin eers met die data-analise wanneer hulle al die data versamel het. Narratiewe navorsing, hoewel 'n kwalitatiewe navorsingmetode, maak nie gebruik van enige data- analyses nie. Daar word ook nie by die narratiewe benadering gekyk na patrone of verbande nie, hoewel dit deel vorm van 'n tipiese kwalitatiewe navorsingsmetode. Kwantitatiewe navorsers begin reeds vroeg in die navorsing met analise van data, selfs terwyl hulle nog besig is met die navorsing (Neuman 1997:419). Burns (1990:12) wys daarop dat die dae getel is wanneer elke probleem gevind kon word deur die administrasie van 'n gestandaardiseerde toets wat aan 'n eksperimentele en kontrolegroep gegee word.

Neuman (1997:434,426) en Marshall (1995:78) verwys breedvoerig na die metodes van kwalitatiewe data-analise byvoorbeeld “successive approximation, illustrative method, analytic comparison, method of agreement, method of difference, domain analysis”. Ander metodes of tegnieke is ook netwerk- analise, tyd wat bestee is, vloeiagramme en tydskedules, veelvuldige sorteringsprosedures ensovoorts.

Neuman (1997:14) gee 'n baie interessante opsomming van die verskille tussen die kwalitatiewe en die kwantitatiewe benadering waarop navorsing gedoen word. Hy wys op die feite wat gemeet word teenoor die sosiale realiteit van die kwalitatiewe wat gemeet word. Die realiteit is die sleutel teenoor die outentiekheid van die kwalitatiewe. By die kwantitatiewe is die proses waardevry terwyl dit teenwoordig is by die kwalitatiewe. Dit is onafhanklik van die konteks, teenoor die kwalitatiewe styl, wat situasiegebonde is. Een van die groot verskille is die klein getal onderhoude wat gedoen word, teenoor die groot getal onderhoude of statistiese gegewens wat ingevorder word by die kwantitatiewe styl. Seker een van die grootste verskille tussen die twee benaderings is geleë in die statistiese analise van die kwantitatiewe benadering teenoor die tematiese analise van die kwalitatiewe benadering. Burns (1990:388) wys op die volgende wanneer hy skryf oor die kwalitatiewe navorsing:

“Qualitative researchers believe that since humans are conscious of their own behaviour, the thoughts, feelings and perceptions of their informants are vital. How people attach meaning and what meanings they attach are the bases of their behaviour. Only qualitative methods, such as participant observation and unstructured interviewing, permit access to individual meaning in the context of ongoing daily life. Concerned with the truth as the informant perceives it”.

Volgens Burns (1990:14) gee kwalitatiewe navorsing nie maklike en vinnige antwoorde nie, maar met betrekking tot komplekse sake word wel 'n alternatief gegee. Hier sluit die kwalitatiewe navorsing aan by die gedagte van dekonstruksie.

5.1.4 Die rol van geldigheid en betroubaarheid (“validity and reliability”) in die kwalitatiewe navorsing

Dit is vir my belangrik dat die narratiewe navorser kennis sal dra van geldigheid en betroubaarheid in navorsing, want dit is die soort vrae waarmee hy of sy gekonfronteer sal word wanneer daar in gesprek getree word oor die kwalitatiewe aard van die narratiewe navorsing.

Burns (1990:12) wys daarop dat die bewys of teenwoordigheid van voldoende geldigheid en betroubaarheid 'n groot bron van kritiek is wat deur die kwantitatiewe navorsers geopper word wanneer daar verwys word na kwalitatiewe navorsing. As gevolg van die subjektiewe aard van die kwalitatiewe data en die oorsprong in 'n enkele konteks, is dit moeilik om konvensionele standaarde van betroubaarheid en geldigheid toe te pas. Kontekste, situasies, gebeure en omstandighede en interaksies kan nie gedupliseer word nie, en daar kan geen veralgemenings gemaak word nie.

Krefting (1991:214) beskryf die kwalitatiewe navorsing as die studie van die empiriese wêreld vanuit die gesigspunt van die persoon wat bestudeer word.

Subjektiewe betekenis en persepsies is krities in kwalitatiewe navorsing. Volgens Krefting (1991:215) behoort “reliability” en “validity” vervang te word met “credibility, accuracy of representation and authority of the writer”. Geldigheid verwys dus in hierdie geval na: om kennis in te win en om die aard van die fenomeen te verstaan. Volgens Krefting (1991:216) is

“... a qualitative study credible when it presents such accurate descriptions or interpretation of human experience that people who also share that experience would immediately recognize the descriptions”.

Die oordraagbaarheid is nie altyd van toepassing in alle projekte nie. Die sterkpunt van die kwalitatiewe navorsing is dat elke situasie gesien word as uniek en leen homself dus nie tot veralgemenings nie.

Neuman (1997:144) en Burns (1990:417) wys daarop dat betroubaarheid gebaseer is op twee aannames. Eerstens dat die studie herhaal kan word en ander navorsers in staat moet wees om die stappe van die navorsing te kan nadoen. Tweedens moet twee of meer mense dieselfde interpretasies kan maak wanneer dieselfde prosedures gevolg word. Die narratiewe benadering maak nie interpretasies nie. Wanneer Burns (1990:418) verwys na geldigheid sê hy dat geldigheid slegs beoordeel word volgens twee vrae: is daar werklik waargeneem of gemeet wat die navorser dink hy het gemeet, en tot watter mate is die abstrakte konstrakte wat gegenereer is, getoets deur navorsers? In die narratiewe benadering is daar nie

sprake van enige “toetsing” deur navorsers nie. Volgens Burns (1990:419) gaan etnografie veral om interne geldigheid as gevolg van die noue betrokkenheid by die deelnemers. Neuman (1997:142) verwys na die vier tipes meting van geldigheid naamlik: “Face validity, content validity, criterion validity, construct validity”. Dit is duidelik dat hoewel die narratiewe benadering ‘n voorbeeld is van kwalitatiewe navorsing, sekere elemente nie gebruik word in die narratiewe benadering nie.

5.1.5 Die rol van interpretasie by die kwalitatiewe metode

Neuman (1997:335) verwys na interpretasie in die kwalitatiewe metode as die vorm van woorde waaraan daar betekenis gegee word, en hoe dit verstaanbaar gemaak word. Die verstaan of betekenis se vertrekpunt is die mense met wie onderhoude gevoer word. Daar word gepoog om uit te vind hoe hierdie mense die wêreld sien, hoe hulle die situasie definieer en watter betekenis dit vir hulle het. By die kwantitatiewe studie sou die interpretasie in getalle uitgedruk word.

5.1.6 Kwalitatiewe verduidelikings

Volgens Neuman (1997:420) kan kwalitatiewe verduidelikings baie vorme aanneem. Die navorser ontwikkel verduidelikings of veralgemenings, maar dit is meer as gewone beskrywings. Die navorser se taak is om ‘n groot hoeveelheid detail te organiseer in ‘n koherente prentjie, model of konsep. Die navorser poog nie universele wette dokumenteer nie. Met hierdie laaste sin gaan die narratiewe

benadering saam, maar die narratiewe navorser poog geen materiaal organiseer en weergee nie. Hy gebruik die verhaal as die terapeutiese instrument, en sal die verhaal verbatim weergee.

5.2 Hoedanig verskil die narratiewe benadering van ander metodes of modelle

Ek sou graag tweeledig wou wys op die verskil tussen die narratiewe benadering en ander modelle. Omdat die benadering van die sielkunde steeds baie bekend en gewild is in Suid-Afrika, kom narratiewe terapeute onder skoot om hulself te verdedig nie slegs ten opsigte van narratiewe terapie nie, maar ook ten opsigte van kwalitatiewe teenoor kwantitatiewe navorsing. Enkele opmerkings volg met betrekking tot die verskil tussen die narratiewe terapie en die psigoanalitiese tradisie asook hoedanig die narratiewe benadering verskil van ander benaderings ten opsigte van navorsing.

“By giving pathologizing a clinical name, the professional therapist makes the first move in this therapy game ... as soon as the move is made of professional naming, a distinct entity is created, with literal reality. On the one hand, I am protected from this thing by separation from it: it now has a name. But on the other hand, I now have something, or even am something: an alcoholic, a depressive. Therapists give their clients problems by labeling them” Sanders (1995:46).

In teenstelling met bogenoemde word daar in die narratiewe benadering geen diagnoses gemaak nie.

In terapie gaan dit oor verandering, hoewel hierdie verandering verskillende name kan dra. Sommige benaderings bring die verandering met mag en krag, byvoorbeeld aktiewe intervensie met verandering van gesinsdinamiek en veranderende kommunikasiepatrone. Die dringendheid van die behoefte aan verandering bring mee dat ander metodes gekies word bo die tydrowende narratiewe terapie (Gerkin 1984:143). Die omgewing waarin ons ons bevind met kitsoplossings maak dit ook moeilik om 'n kliënt te oorreed om die lang pad van die narratiewe terapie te neem eerder as 'n kitsresep wat uiteindelik bloot korttermyn-verligting bring met die verlammeende teleurstelling wat dit kan meebring. Psigoterapie as 'n modernistiese metode is toegerus met teorieë wat "probleme" verduidelik en daarmee saam 'n outoriteit om die onderliggende betekenis van mense se ervaring te verduidelik (Parry 1991:39). In die psigo-analitiese benadering gaan dit hoofsaaklik oor die verstaan van persoonlikheidsveranderinge en die terapeutiese veranderingstegniek. Insig in onbewuste simboliese betekenis en die betekenisvolle ontdekking van onderdrukte gedagtes speel 'n groot rol (Gerkin 1984:144). By die narratiewe benadering gaan dit hoegenaamd nie oor die verstaan van onbewuste betekenis nie.

Narratiewe terapie is nie die enigste antwoord op psigoses nie, want daar is meer as een manier om met 'n siekte te leef al word medikasie gebruik (Cowley 1995). Ek het die voorreg gehad om 'n werkswinkel van Epston by te woon waar daar met

‘n persoon met skisofrenie ‘n terapisessie gedoen is. Ek was verstom hoedat sy daarmee saamleef dat sy “anders” is asook dat daar verskillende “realiteite” is. Die rolprent “A Beautiful Mind” het hierdie selfde verwondering by my gelaat.

In die narratiewe terapie is die potensiaal van verandering opgesluit in die verhaal self. Hierdie verhaal moet egter ontgin word totdat daar onder andere op ‘n moment afgekom word wanneer die probleem nie noodwendig die oorhand oor die kliënt gehad het nie. Geen hipoteses, kategorieë of aannames is ooit ter sprake in die narratiewe terapeutiese proses nie. (Hierdie terapeutiese aspekte van die narratiewe benadering sal in diepte in Hoofstuk 4 bespreek word).

Ten opsigte van navorsing en metodologie wys Schoeman (2003) daarop dat die doel van narratiewe navorsing nie is om die oogmerke van die navorser te bereik nie, maar dat dit betekenisvol behoort te wees vir die persone wat die basis van die navorsing vorm. Navorsing se oogmerk is nie om verandering teweeg te bring nie, maar dit handel hoofsaaklik oor die luister na verhale en vir die navorser om deel te word van die verhale.

Neuman (2000:399) wys op die karaktertrekke van die narratiewe benadering naamlik dat dit:

- Die verhaal volledig vertel, insluitende die “plot” en die klimaks

- Die kronologie en die verloop van die gebeure in ag neem
- Fokus op spesifieke individue en nie op strukture en abstrakte idees nie
- Spesifiek en beskrywend van aard is en nie analities en algemeen nie
- Gebeure as uniek, onvoorspelbaar en koherent beskou.

Binne die navorsingsmilieu van die narratiewe benadering word diegene wat deelneem aan die navorsingsproses mede-terapeute genoem en nie navorsingsobjekte nie (Morgan 2000:3).

Neuman (2000:399) wys verder op die sterkpunte van die narratiewe benadering en volgens hom is die narratiewe benadering 'n kleurvolle benadering wat interessant is om te lees. Dit beskryf die lewe vanuit 'n ander hoek sodat die leser dit kan ervaar asof hy self teenwoordig is. Dit kommunikeer die verlede subjektief en dit staan mense (mede-terapeute) by sodat hulle die verlede ook emosioneel kan ervaar en laastens bestaan die moontlikheid vir individue om 'n verskeidenheid sosiale realiteite te ervaar.

Neuman (2000:399) wys egter verder op die swakpunte van die narratiewe benadering wanneer hy die volgende uitlig:

- "It hides causal theories and concepts, or leave it to be implicit.
- It makes use of rhetoric, ordinary language, and common sense logic to persuade, and therefore is subject to logical fallacies of semantic distortion.

- The tendency is to emphasise the unique and dramatic elements and to ignore the normal and ordinary aspects.
- Prior knowledge is usually not taken into account and it usually neglects new general knowledge.
- The tendency is to be overly individualistic and to over-emphasise the role played by the individual, as well as his/her influence on the events”.

Schoeman (2003) wys daarop dat die narratiewe benadering ‘n relatief nuwe benadering is en dat die metodologie steeds in ‘n proses van ontwikkeling is. Die narratiewe navorsing is egter besig om homself te onderskei as ‘n wyse van navorsing met ‘n besondere impak op veral die mede-terapeute. Die persone wat deel gevorm het van die studie, word nie agtergelaat met ‘n moontlike belewenis dat hulle bloot besonderhede verskaf het, en deel vorm van ‘n groep gemarginaliseerdes nie, maar hulle was waarlik deel van die studie en het bo alles waarde daaruit geput.

5.3 Die narratiewe gesprek

Daar word aan hierdie konsep aandag gegee omdat die navorsing gesprekke insluit met mede-terapeute. Die woord gesprek dui op ‘n gesamentlike soek na verstaan. Die terapeut en mede-terapeut soek saam na nuwe betekenis en nuwe realiteit. Die klem by die narratief is nie verandering as sodanig nie, maar om meer ruimte te maak vir stories en gesprek.

In die narratiewe benadering word dikwels gepraat van onderhoude oftewel gesprekke. Rubin (1995:15) wys daarop dat gesprek 'n kuns sowel as 'n wetenskap is. Die kuns is geleë in die terapeut as persoon en daar word soms ook verwys na 'n terapeutiese persoonlikheid. Soos met alle wetenskappe is daar normatiewe standaarde wat die gesprekvoerder moet nakom. Dit klink of die narratief eenvoudig is om te bemeester, maar vele bronne en gesprekke met narratiewe terapeute wys daarop dat hierdie kuns en die wetenskap tot 2 jaar neem voordat dit volledig toegepas word.

In die narratiewe gesprek kan die terapeut vra dat die storie vertel word vanuit die perspektief van iemand anders. Dit is dan herformulering – die fokus is nie op die feite van die verlede nie, maar op die onbewustelike aannames van die huidige (Ganzevoort 1993:282). Die terapeut kan ook vra dat daar twee scenarios van die mede-terapeut (kliënt) se lewe beskryf word – een met 'n positiewe uitkoms en een met 'n negatiewe uitkoms (Ganzevoort 1993:282).

Tom Andersen in Friedman(1995:23) verwys na “inner talk” en “outer talk” wanneer hy na die gesprek tussen die mede-navorser en die navorser verwys. Wanneer die kliënt ophou met praat en die oë beweeg dalk weg, is “inner talk” besig om plaas te vind. Dit is ook nuttig om soms te vra “wat sou so en so dink”, en dan te verwys na belangrike persone in die mede-navorser se lewe.

5.3.1 Gespreksvrae as die belangrikste instrument van die narratiewe benadering

“Questions do not access experiences. They generate it”
(Freedman and Combs 1996:117).

Freedman en Combs (1996:111) wys daarop dat wanneer vrae in die narratiewe benadering gevra word, word dit gebruik “to generate experience”, eerder as om inligting te versamel. Die vrae wat dan ervaring genereer, is reeds op sigself terapeuties. Hierdie ervaring kom veral aan die lig wanneer kliënte reageer met die opmerking: “Ek het nog nooit so daaraan gedink nie.” Die gedagte van die belang van vrae het by die Milaan-groepering ontstaan, wat gewonder het of verandering moontlik is deur slegs onderhoude, met ander woorde geen intervensie van die kant van die terapeut nie.

“One of the hallmarks of Narrative Therapy is persistence” (Monk 1996:11). Met hierdie stelling bevestig Monk dat ‘n nuuskierigheid en uithou vermoë geleentheid gee vir ‘n volle weergawe van die ervaring asook vir die momente wat die verteller vergeet het, of om een of ander rede gedink het dat dit nie belangrik genoeg is om te vertel nie. Die wyse waarop hierdie inligting verkry word is deur die vra van vrae. “Narrative therapy doesn’t have all the answers people need. It’s beauty is that it incites them to ask different questions” (Cowley 1995:70).

Friedman (1993:19) wys daarop dat ... “the therapist’s job is to use the misunderstandings inherent in conversations to help the client notice differences so that these noticed differences can be put to work”. Wanneer ‘n kliënt sê dat hy depressief is, en daar volledig verstaan is wat hy gesê het, kon slegs medikasie of ‘n paar instruksies gehelp het. Daar moet egter gepoog word om te begryp wat die kliënt bedoel wanneer hy sê dat hy depressief is, en dit is slegs moontlik met die hulp van vrae. In die narratiewe terapie word die “re-authoring of lives” en verhoudings hoofsaaklik verkry deur die vra van vrae. Dokumente (byvoorbeeld briewe) kan ook ‘n rol speel (White 1990:17).

Wanneer verhale in terapie vertel word, word detail wat teenstrydig is soms uitgelaat. Die terapeut vra vrae om leemtes te vul en nooi so die kliënt uit om ‘n nuwe ervaring raak te sien terwyl hy of sy die verhaal vertel (Walsh 1998).

5.3.2 Tipes vrae in die narratiewe benadering

Freedman en Combs (1996:88) wys daarop dat die terapeut of navorser nooit kan voorspel wat die verloop van die verhaal sal wees nie, en daarom word daar na die terapeut of navorser verwys as ‘n mede-outeur. Elke moment in die gesprek is ‘n paar treë in ‘n rigting. Elke bietjie konstruksie word voorafgegaan met vrae. Nie een van die deelnemers weet waarheen dit sal lei nie, maar word ‘n deelnemer deur die vrae te vra en ook deur die beantwoording van die vrae.

‘n Verdere verwysing na vrae wat veral Freedman en Combs (1996) gebruik, sal in Hoofstuk 4 aangespreek word.

- **“Relative influence questioning”**

White (1990:42) en Freedman en Combs (1996:66) verwys na “relative influence questioning” en wys daarop dat dit veral gebruik word om mense te help om die probleem te eksternaliseer. Dit word gewoonlik tydens die eerste ontmoeting gebruik. Hierdie soort vraagstelling bevat twee aspekte. Ten eerste moedig dit mense aan om die invloed van die probleem op hul lewens te bepaal en ten tweedens moedig dit mense aan om die invloed van hulleself op die probleem aan te dui. Tydens ‘n werkswinkel van Epston wat ek op 12 en 13 Augustus 2002 bygewoon het, vra hy baie vroeg in die gesprek wat die invloed van Anorexia (asof dit ‘n persoon is) is, sonder om bewustelik te verduidelik wat eksternalisering is. Ek was verras hoe gemaklik die gesprek verloop het ná hierdie vraag. Hou in gedagte dat mense soms algemene definisies het van die probleme, maar die detail van die effek op die persoon se ervaring is altyd uniek.

- **Refleksiewe vrae**

Tomm (1988b:41) verwys na refleksiewe vrae wanneer hy skryf dat hierdie vrae ten doel het “to frame current behaviours in a fashion that implies new ways to interpret old patterns of behaviour”. Tomm (1988b) verwys na verskillende soorte refleksiewe vrae naamlik:

- Toekomsgerigte gespreksvrae: Gesinne is soms so “problem-saturated” dat hulle geen uitsig meer op die toekoms het nie.
- Waarnemer-perspektief vrae: Om die belang waar te neem van sekere gedrag en die effek wat dit op verhoudings het.
- Onverwagte konteks-verandering vrae: Help om vry te maak van ‘n vasgevangde kognitiewe patroon en om dan so ander moontlikhede raak te sien.
- “Normative-comparison” vrae: Individue sien hulself dikwels as abnormaal. Hierdie benadering poog om eerder op die ooreenkomste te fokus as op die verskille van die sogenaamde norm.

Sirkulêre vrae

Hierdie tipe vrae speel ook ‘n rol in die narratiewe terapie, maar nie soos wat Jones (1986:62) dit stel dat die terapeut die volgende in gedagte het nie: “employing circular questioning generally have a particular hypothesis in mind that guides the drift of the questions”. Sirkulêre vrae is ontwikkel deur die Milaangroep om veranderinge en verskille in gesinsverhoudinge te ondersoek. ‘n Ander woord vir sirkulêre vrae is verhoudingsvrae – dit gaan dus oor terugvoer van die gesin in respons of reaksie tot inligting wat die terapeut reeds by die kliënt gehoor het

(Nelson:1986). De Meillon (1993:101) wys daarop dat sirkulêre vraagstelling gebruik kan word om verhoudings te verken, verskille in persepsies uit te wys, en bepaalde inligting te bekom oor die kliënt. Dit maak ook kliënte bewus van gedragspatrone.

Sirkulêre vrae se doel volgens Tomm (1988a:6) is primêr sodat 'n verduideliking kan volg. Die terapeut word die ontdekker, navorser of wetenskaplike wat die nuwe ontdekking gaan maak.

Wanneer daar na Palazzoli (1980) gekyk word rondom sirkulêre vrae dan beskryf hy dit as die vermoë van die terapeut wat sy "ondersoek" doen op die basis van terugvoer van die gesin in respons of reaksie tot die inligting wat hy by hulle gehoor het aangaande die verhouding en ook moontlike verandering.

Volgens Rubin (1995:231) impliseer gespreksvrae ook luister. Hy wys daarop dat ons veronderstel is om te luister na interpretasies en nie interpretasies moet maak nie. Daar moet gewaak word om te soek na sogenaamde temas wat dikwels in die kwalitatiewe navorsing gebruik word, want dan hoor jy later net "temas", en nie die verrassings nie.

Dit is belangrik om te onthou dat geen magiese of towervraag 'n lewe kan verander nie. Die terapeut moet 'n vraag vra wat 'n storie voortbring. Hierdie vrae kan nie vooruit beplan word nie. Vrae word gesien as terapeutiese instrumente op sigself

(Friedman 1993:9). Hy verwys veral na die “scaling questions” wat Epston in sy lesing (Augustus 2002) ook gereeld gebruik het. Die kliënt word gevra om uitdrukking te gee aan die invloed van die probleem of die belangrikheid van ‘n persoon of persone op ‘n skaal van 1 tot 10. Hou in gedagte dat ons opinie oor onself dikwels berus op hoe ons dink ander mense ons sien.

5.4 Die ABDCE-model

Die narratiewe benadering binne die sosiale konstruksionisme is die vertrekpunt, maar vir die doel van hierdie studie is die bewegings, stappe of model van Müller, Van Deventer en Human (2001) gekies om te dien as raamwerk. Dit is belangrik om in gedagte te hou dat hierdie bewegings of stappe nie noodwendig rigied is nie, maar dat dit ook sirkulêr kan wees. Hieronder volg ‘n bespreking van die model wat as vertrekpunt vir die navorsing gebruik sal word.

AKSIE

Die A dui die aksie (Action) aan wat fokus op die nou van die verhaal. Dit gaan ook oor die moontlike “probleem” – dit wat die navorser van nader wil ondersoek omdat dit hom of haar aangegryp het. Dit gaan hier veral oor die stories wat vertel word rondom die aksie. Dit gaan dus nie oor die probleem as sodanig nie, maar oor die stories rondom die probleem. Dit is dus deel van die probleem, maar ook veel meer. Die “nou” of die aksie is dan die eerste deel van narratiewe navorsing. Die

aksie fokus nie op wat behoort te wees nie, maar op dit wat is. Om die aksie ten volle te laat ontvou is die navorser in die “not-knowing” posisie. Nie alleen is daar aksie nie, maar ook interaksie tussen die navorser en die aksie wat nagevors word. Dit is dus ‘n sosiale konstruksionistiese proses. Deur ons interaksie met die aksie word die navorser deel van die aksie. Die wyse waarop die verhale in hierdie studie aangehoor sal word, sal deur middel van verhale wees – gesproke sowel as uit die literatuur. Die gesproke verhale word in Hoofstuk 2 beskryf, en die verhale uit die literatuur word in Hoofstuk 3 beskryf.

In die aksie-gedeelte van hierdie studie gaan dit dus nie om ‘n intense studie van die nooit-getroude vrou te doen nie, dit gaan ook nie oor die formulering van ‘n vraelys om data mee te versamel nie. Die doel is om as pastorale terapeut in ‘n proses betrokke te raak om so die verhale van nooit-getroude vroue te hoor.

My ideaal is om te luister soos wat Freedman en Combs (1996:44) dit ten doel stel: “... with focused attention, patience, and curiosity while building a relationship of mutual respect and trust”.

AGTERGROND

B dui die agtergrond (Background) aan – wie is hierdie mense wat hulle verhale vertel. Hoe lyk die wêreld waarin hulle leef, en wat het gebeur voordat die aksie vertel is. Browning (1991:47) se eerste drie bewegings (die beskrywende, historiese

en sistematiese) kan vergelyk word met die aksie en agtergrond van hierdie model. Hoewel die aksie dui op “nou” is dit ingebed teenoor of binne ‘n sosio-politiese en ekonomiese agtergrond. Hoofstuk 3 sal die verhale in die media, literatuur en in die gemeenskap beskryf.

ONTWIKKELING

D dui op ontwikkeling (Development). Die navorser wag vir ontwikkeling om plaas te vind wanneer hy of sy met navorsing besig is.

Dit is vanuit die gedagtegang van die model van kardinale belang om by die karakters te bly en uit te vind wat vir hulle belangrik is, want so ontwikkel die verhaal. Om “by die karakters te bly” impliseer betrokke wees in so ‘n mate dat hulle my genoeg vertrou om te vertel wat in hulle harte leef. Müller (1996:Voorwoord) skryf dat betrokkenheid nie bloot ‘n belangse vertel en luister na lewensverhale is nie, maar die verhale word ontgin en word so nie net ‘n middel tot verstaan nie, maar dit word die verstaan self.

Die belangrike rol wat die pastorale terapeut of die navorser speel is om die nooit-getroude vrou te help om haar verhaal te vertel en om saam met haar die verhaal te ontwikkel sodat dit “sparkling events that contradict problem-saturated narratives” (Freedman en Combs 1996:77) word. Op hierdie wyse word die vrou wat as nooit-getroude haar verhaal vertel ‘n mede-terapeut of mede-navorser.

Die terapeut stel nie bloot belang in die verhale nie, maar in die elemente wat hierdie donker oomblikke kan omskep in oomblikke van lig. Dit is hierdie oomblikke waar die terapeut 'n deelnemer aan die proses word en nie bloot 'n waarnemer nie. Op hierdie wyse word die navorser 'n integrale deel van die terapeutiese proses.

Die elemente wat 'n rol speel in om hierdie oomblikke van lig te bring is die volgende:

Die terapeut se posisie van “not knowing”

Dekonstruktiewe luister

Die vrae van vrae wat lei tot nuwe verhale (Dekonstruktiewe vrae)

Eksternalisering

Hoofstuk 4 sal gewy word aan hierdie gedeelte van die navorsing.

KLIMAKS

C dui op die klimaks (Climax). Müller waarsku telkens in groepbyeenkomste asook in die artikel dat indien jy te vinnig verstaan, jy dalk glad nie verstaan nie.

Die navorser behoort geen klimaks in gedagte te hê indien hy werklik narratief werk nie. Die klimaks is dit wat ervaar word deur die navorser en die mede-navorsers gesamentlik. Die moontlikheid van geen klimaks moet altyd in gedagte gehou word. Die klimaks sal in Hoofstuk 5 bespreek word.

ENDING

E dui op einde (Ending). Die vraag wat die meeste ontstaan by die terapeut sowel as die mede-terapeut is: “Het ek hoegenaamd iets bereik?” “Waar staan hierdie mense nou?” Die navorsing is nie ‘n blote refleksie van verhale nie, maar dit bring ‘n nuwe verhaal voort met nuwe moontlikhede, gewaarwordinge of versugtinge. Aan hierdie afdeling sal in Hoofstuk 5 aandag gegee word.

6 OMSKRYWING VAN BEGRIPPE

6.1 Nooit-getroude vroue

Ek het die term nooit-getroud gekies omdat dit onderskei van die geskeide vrou of weduwee of nooit-getroude vroue met kinders. Die term nooit-getroud was vir my ‘n moeilike term om mee te werk, want dit dui op “dit wat nie bereik is nie”. My vraag is: marginaliseer dit nie alreeds nie. Die ander term wat veral gebruik word in die daaglikse omgang is “oujongnoui”. Ek het besluit op nooit-getroud, nie omdat ek gedink het dit is die beste nie, maar omdat ek nie ‘n ander geskikte term kon vind nie.

Hierdie studie fokus met opset nie op die nooit-getroude in Suid-Afrika nie, want dan maak dit aanspraak op ‘n empiriese allesomvattende studie. Interessant is dat daar baie min in die literatuur beskikbaar is oor nooit-getroudes in Suid-Afrika, maar wanneer daar wel internasionaal studies gedoen is, dit beperk is tot ‘n spesifieke tydperk byvoorbeeld 1850-1900 en dan in ‘n spesifieke land of streek.

6.2 Die begrip verhaal in die narratiewe benadering

Bons-Storm (1989:23) sien die mens as verhaal. Hierdie verhaal is die dinge wat mense in hul lewe ervaar, met ander woorde dit word deel van haar lewe, ervaring en betekeniswêreld. Wanneer ons die begrip verhaal gebruik, is dit belangrik om daarop te let dat ons hier te doen het met die storie wat 'n persoon vertel. Hierdie verhaal is sy of haar beleefde werklikheid. Uiteindelik is alles deel van 'n verhaal. My opskryf van hierdie stuk navorsing is uiteindelik ook deel van my en my mede-terapeute se verhale.

6.2.1 Tipes verhale

Wyse (1996:251) maak 'n onderskeid tussen drie tipes verhale, naamlik die huidige verhaal, die binne-verhaal en ons diepste verhaal. Ons binne-storie is die verhaal hoe ons omgaan met relasionele pyn deur selfbeskerming of deur groei. Ons diepste verhaal is ons houding teenoor God of ons aanbidding van God wanneer ons ervaar dat Hy moontlik nie teenwoordig is in ons persoonlike lewens nie. Müller (1996) verwys na die huidige verhaal as die Noodverhaal, terwyl Müller, Van Deventer en Human (2001)) verwys na die Aksieverhaal wanneer hulle verwys na hoe ons geposisioneer is in 'n wêreld vol mense wat ons teleurstel.

Die dominante verhaal is die storie wat die persoon se lewe en verhoudinge konstitueer. Dit is egter nie die volledige weergawe nie, want daar is baie stories

oor die self, en dit hang onder andere af van die gehoor, die konteks en hoe sy haarself op daardie stadium beleef. Daar kan selfs verhale wees wat die dominante verhaal op 'n bepaalde tydstip weerspreek (Van Heerden 1997:89).

Wanneer ons die begrip verhaal gebruik, is dit nodig om ook die begrip alternatiewe verhaal of verhale te verduidelik. Dit dui gewoonlik op die momente dat iets verander het of anders was as die normale verhaal en Monk (1996:16) wys daarop dat dit aan die brand gehou moet word soos 'n vuur. Dit is hierdie momente wat die potensiaal het om verandering te bring. 'n Alternatiewe verhaal begin wanneer jy agterkom dat jy die vermoë het om op te tree teen byvoorbeeld die vrese of wat die "probleem" ook al mag wees. Hier kom die leser vir die eerste keer in aanraking met 'n aanduiding van wat ander skrywers soos byvoorbeeld Müller (1996) 'n "unique outcome" sou noem.

6.2.2 Elemente van die verhaal

Gerkin (1984:113) wys daarop dat verhale bestaan uit atmosfeer, "plot", karakter en toon. Volgens hom sal jy die toon hoor wanneer jy mooi luister. Karakter dui hier op individuele self-karakterisering en die karakterisering toegeken aan persone van belang. Sommige ervarings en gebeure kan uitgelaat word afhangende van die gehoor. Gerkin (1984:113) verwys na toon as 'n diagnostiese aanwyser. Ek sou liever wou praat van geleenthede om nuwe verhale te ontgin. Ganzevoort (1993:282) verwys op sy beurt na die "plot", die sosiale en kulturele

agtergrond of “setting”, die karakter wat verwys na konteks, mense en verhoudings en die toon wat dui op die algemene emosionele atmosfeer waarbinne ‘n verhaal vertel word.

In die Narratiewe benadering sal die karakter in die verhaal dikwels in die terapeutiese situasie geposisioneer word as die “courageous victor rather than the pathologized victim, as a colourful individual who has vivid stories to recount rather than a hopeless individual leading a pathetic life” (Monk 1996:4).

Die rol van die verhaal sal in Hoofstuk 4 meer breedvoerig bespreek word.

6.3 Diskoerse

Daar word dikwels gebruik gemaak van die term diskoers, veral wanneer daar na die stemme uit die literatuur van die nooit-getroude vrou geluister word. Daarom word die term hier meer ontgin. Volgens Monk (1996:35) is ‘n diskoers “a set of more or less coherent stories or statements about the way the world should be”.

Niemand het absolute mag oor homself of sy omgewing nie. In die sosiale konteks is verskillende en soms teenstrydige diskoerse. Die diskoers is ‘n aanduiding van ons posisie in verhoudings met ander (Monk 1996:36). Nagar (1998) wys daarop dat gemeenskapsdiskoerse bestaan uit verhale, konsepte en gebruike wat gestalte gee aan dominante geloofswaarhede, magposisies en sosiale verskille

gebaseer op geslag, godsdiens, klasverskille en ras. Gemeenskapsdiskoerse help ons om te begryp hoe sosiale kategorieë ineenvloei sodat dit konstant hul kontekstuele betekenis verkry in verhouding of relasie tot mekaar. Diskoerse, net soos die sosiale kategorieë wat deur hulle geskep word, is onderworpe aan onderhandelinge en modifikasies. Dit is belangrik om in gedagte te hou dat diskoerse gebruik word om sosiale verandering mee te bring. Nagar (1998) maak die volgende opmerking:

“Thus even as discourses, boundaries and social relations are easily modified in response to changing circumstances, new narratives and ideologies frequently emerge to ensure that the predominant balance of power in a community is not disturbed significantly”.

Is daar nuwe diskoerse, of is die ou diskoerse voortdurend onderliggend?

Wanneer ons betekenis toeskryf aan ons ervaring en ons lewens en verhoudings konstitueer, doen ons dit aan die hand van taal. Wanneer ons met taal besig is, is ons nie met 'n neutrale aktiwiteit besig nie, daar bestaan 'n massa kultureel beskikbare diskoerse (White 1990:27). Wanneer nooit-getroude vroue probeer om sin te maak uit hul nooit-getroud wees is dit ook die sosiale diskoerse wat aan hierdie vroue dikteer watter paaie sy mag of behoort te neem om by sodanige sin uit te kom. Bons-Storm (1996:50) verwys na geloofstelsels (“belief systems”) asook die sosio-kulturele narratief. Wanneer ons probeer verstaan hoe die selfnarratief

gevorm word, moet daar begryp word dat hierdie narratief vertel word deur 'n korporatiewe identiteit, en hierdie groep wat die sosio-kulturele narratief ondersteun of vorm is die groep wat ook dominant is in die gemeenskap. 'n Sogenaamde geloofsstelsel word eerste deur die gesin aangegee, en later word dit ook deur ander groepe ondersteun. Dit word aangegee as 'n waarde waaraan geglo word sonder bevraagtekening en indien iemand dit sou bevraagteken, is dit moontlik dat hy of sy uitgewerp of baie streng aangespreek sal word. Ekstremes voorbeelde van hierdie regverdiging van geloofstelsels of sosiale diskoerse is dat dit die wil van God is, of die natuur, of dan dat dit nog altyd so was.

6.3.1 Hoe kom 'n diskoers tot stand?

'n Diskoers volgens Burr (1995:48): "refers to a set of meanings, metaphors, representations, images, stories, statements and so on, that in some way produce a particular version of events". Dit verwys na 'n spesifieke prentjie wat geveer is van 'n gebeurtenis of persoon, op 'n spesifieke wyse en in 'n spesifieke lig. Daar kan dus 'n verskeidenheid diskoerse wees, wat elk 'n eie storie oor die onderwerp onder bespreking vertel. Dit is dus 'n ander manier om 'n gebeurtenis aan te bied of dan 'n alternatiewe konstruksie van die wêreld. Daarom word dit ook 'n konstruk genoem – want dit bring verskillende aspekte in fokus, bring verskillende aspekte na vore vir oorweging en het verskillende implikasies oor wat behoort te gebeur. Om hierdie gedagte verder toe te lig verwys ek na die skrywe van Du Plessix Gray (1991:54) waarin sy aandui dat daar in Rusland 'n teenstellende diskoers heers ten opsigte van die huwelik wat in ons patriargale sosio-kulturele verhaal vra dat daar altyd 'n

man in die middelpunt sal wees. In Rusland neem heteroseksuele liefde 'n tweede plek in ten opsigte van bloedfamilie, verantwoordelikhede en die matriargale verbintenis. Die huwelik is 'n pragmatiese kommoditeit wat aangewend word vir 'n verskeidenheid van redes: 'n geleentheid om na 'n groter stad te verhuis met beter behuising, seksuele privaatheid, want dan woon die ouers nie meer by hulle nie, beter werksgelentheid en meer sosiale status. Die gevolgtrekking waartoe Du Plessix Gray (1991:54) kom is die volgende:

“In sum, some form of marriage, past or present, loving or utterly loveless, is a cornerstone of social and professional respectability. For in the Soviet Union it is just splendid, and utterly normal to be a single, divorced mother”.

In 'n modernistiese denkpatroon poog elke diskoers om te sê hoe die objek werklik waargeneem is en daarom maak dit ook aanspraak op die waarheid. Dit is belangrik om in gedagte te hou dat 'n diskoers nie sy oorsprong het in die persoon se private belewenis nie, maar in die kultuur waarin die persoon homself bevind.

Diskoerse kan gesien word as 'n “frame of reference, a conceptual backcloth against which our utterances can be interpreted” (Burr 1995:50). Diskoerse is die materiaal waaruit narratiewe en metafore ontstaan. Terapeute is deel van en geposisioneer in veelvuldige diskoerse wat 'n effek sal hê op die terapeutiese verhouding, want die terapeut het ook sy eie diskoerse (Monk 1996:94).

6.3.2 Diskoerse en identiteit

Ons identiteit word gerekonstrueer vanuit diskoerse wat beskikbaar is vir ons, byvoorbeeld ouderdom, klas of sosiale stand, etnisiteit, geslag, seksuele oriëntasie ensovoorts (Burr 1995:51). Ons word uiteindelik die eindproduk van die inligting wat beskikbaar is vir ons. Enige aspek van 'n mens se lewe is omring deur 'n verskeidenheid van alternatiewe diskoerse. Elk gee 'n verskillende visie van wat dit beteken om byvoorbeeld ongetroud en reeds bo die ouderdom van dertig te wees. Identiteit ontstaan nie van binne 'n persoon nie, maar word gevorm deur die sosiale wêreld rondom ons. Hoe ek oor myself dink word grootliks gevorm van hoe die wêreld om my, my sien. Diskoerse is nie abstrakte idees nie, maar is baie nou verweef met die wyse waarop die gemeenskap georganiseer is. Dit is verbind met die strukture en praktyke wat van dag tot dag in ons gemeenskap uitgeleef word en dit is in die belang van relatiewe invloedryke persone dat sommige diskoerse die stempel ontvang van waarheid of nie-waarheid. Wat tans die sosiale diskoers is, hoef nie tot in der ewigheid so te bly nie – dit kan verander. Die verandering gaan gepaard met die wyse waarop die samelewing anders georganiseer raak.

6.3.3 Taal en diskoers

Wanneer daar gekyk word na diskoerse kan dit blyk dat taal gebruik word om elke ding waaroor ons praat en dink, insluitende ons identiteit, te rekonstrueer vanuit diskoerse. Ons dink dat ons 'n bepaalde persoonlikheid het en dat dit wat ons dink -

ons idees, ervarings, opinies ensovoorts - uit ons koppe kom en dat ons die outeurs daarvan is. Dit blyk egter dat ingesteldhede, opinies en waardes net moontlik is binne 'n diskoers en dat dit geen bestaan buite taal het nie. Die hele gedagte van individualisme blyk ook bloot 'n diskoers te wees. Hierdie diskoers maak dit moontlik om te dink in terme van persoonlikheid en ingesteldheid, maar die woorde wat ons gebruik verwys nie na werklike fenomene of verskynsels nie. Aanvanklik het ons gedink dat ons subjektiewe ervaring eerste kom en dat ons dit dan beskryf en etiketteer. Taal (in die vorm van diskoerse) voorsien aan ons die subjektiewe ervaring van die wêreld. Ons hoop, verlange en intensies word die produkte van kulturele en diskoersstrukture, en is nie die produkte van ons eie menslikheid nie. Ons kan natuurlik verlam word deur die siening dat individue nie kan verander nie, en ook nie hul wêreld nie. Die ekstreme vorm van die argument is dat dinge net "werklik" is tot die mate waartoe daar diskoerse bestaan om dit te beskryf. Gesien dat daar verskillende diskoerse bestaan rondom enige onderwerp, kan daar dus geen waarheid wees nie. Al wat ons het is 'n verskeidenheid van diskoerse en perspektiewe, elkeen oënskynlik ewe geldig. Hier kom ons dan te staan voor die probleem van relativisme.

Die gemeenskap "construct the lenses through which their members interpret the world" (Walsh 1998). Hierdie gekonstrueerde realiteite word dikwels as vanselfsprekend aanvaar. Hierdie realiteite vorm die praktyke, waardes en ervarings wat ons lewens vorm. Die rol van taal in diskoerse asook in die narratiewe terapie sal in Hoofstuk 4 verder bespreek word.

6.3.4 Die rol van mag en diskoerse

Oor die mag van diskoerse maak Foucault (1976:86) die volgende uitspraak: "Power is tolerable only on condition that it mask a substantial part of itself. Its success is proportional to its ability to hide its own mechanisms." Diskoerse gee dus 'n raamwerk vir mense waarteen hulle hul eie ervaring en gedrag kan verstaan en verbind aan sosiale strukture en praktyke op so 'n wyse wat dan die magsverhoudinge verbloem wat opereer in die gemeenskap.

Mag is nie sodanig die eiendom van persone, groepe of kulture nie. Dit is eerder die proses van konstruering van 'n diskoers wat een of ander vorm van sosiale diskoers oor ander en selfs oor die individu wettig. Dan eindig ons dikwels met die uitspraak: "dit is soos dinge is" (Neimeyer 1998).

Dit is belangrik om in gedagte te hou dat 'n diskoers nie onaantasbaar is nie. Daar is swakplekke en plekke waar dit aangeval kan word deur ander diskoerse.

6.3.5 Diskoerse en diskoersanalise

Die term diskoers en diskoersanalise word algemeen gebruik deur mense wat belang stel om taal 'n belangrike plek te gee in die verstaan van mense en hul wêreld. Daar is verskillende betekenisse wat afhang van die teoretiese tradisies wat gebruik word wanneer oor diskoerse geskryf word. Die eerste betekenis kom

van die Franse filosofiese tradisie van strukturalisme en post-strukturalisme soos wat dit gebruik word wanneer die identiteit, self, persoonlike en sosiale veranderinge bestudeer word. 'n Ander betekenis of fokus kan weer berus op 'n ander tradisie byvoorbeeld die fokus op die “performative” kwaliteite van diskoerse, naamlik: wat doen mense met hul spraak of skrywe en wat probeer hulle bereik? Navorsing oor diskoers in hierdie tradisie fokus op hoe hierdie beskrywings gekonstrueer is en die effek wat meegebring word (Burr 1995:47).

6.3.6 Slagoffers van diskoerse?

Mense is dikwels die slagoffers van hul eie diskoerse. Die dominante diskoers het gewoonlik 'n donker kant. Volgens die narratiewe benadering word gepoog om die dominante diskoers te dekonstrueer. Dit versteur die blik op jouself en dien as hindernis, eerder as hulp om jouself te verstaan. Die persoon se belewing van die hede word nie alleen bepaal deur verwerkings van die verlede nie, maar ook die wyse waarop hy die toekoms antisipeer en deel maak van sy verhaal. Bons-Storms (1989:40) verwys ook hierna wanneer sy praat oor die dinge wat mense moeilik integreer in hul lewensverhaal. Dinge waaroor hulle skaam is en ook dinge wat 'n gevoel van skuld oproep. Hierdie donker kant van 'n mens se lewensverhaal word dikwels vergeet en verdring en bly daarom in die duister.

7 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is die aksieverhaal van die navorsing vertel en die rolspelers is aangedui in die vorm van die navorser en die mede-navorsers. Die metodologie en die doelstellings is aangedui en begrippe wat deel vorm van hierdie studie is bespreek. Die verhale van die mede-navorsers word in die volgende hoofstuk bespreek, want vir 'n beter verstaan en begrip is dit nodig dat ons in die wêreld van 'n nooit-getroude vrou inbeweeg en nie bloot lees wat in die literatuur opgeteken is nie.

Laastens sal die leser sal opmerk dat hierdie studie hoofsaaklik in die eerste persoon geskryf word. Vanuit die aard van die narratiewe benadering is die studie asook die narratiewe terapie 'n mede-op-reis-gaan met mede-navorsers of ko-terapeute. Ek as navorser kan myself nooit losmaak van my mede-gespreksgenote nie, en daarom die persoonlike skryftrant wat soms na vore mag kom. Ek poog nie 'n handleiding skryf of om met antwoorde voor die dag te kom nie, maar is voortdurend in die posisie van “nie weet nie” – altyd aan die wonder. Ek nooi u uit om saam met my te wonder, soms te verwonder en ek hoop ook om te bewonder.

In die volgende hoofstuk word na die verhale van nooit-getroude vroue geluister soos aan my vertel in my spreekkamer.